

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1925 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående expropriationslagstiftning för främjande av kolonisationen dels i Norrland och Dalarna och dels i södra och mellersta delarna av riket.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft följande till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 162 och 163 i första kammaren av herr *Lindhagen*, med instämmande beträffande yrkandena i motionerna av herrar *Luterkort*, *Walles*, *Asplund*, *Alexius Björkman*, *Ström* och *Carl E. Eriksson*, samt nr 167 och 168 i andra kammaren av herrar *Pettersson* i Hällbacken, *Månsson* i Hagaström, *Jonsson* i Eskilstuna, *Hage*, *Pettersson* i Köping, *Sundström*, *Brännberg*, *Hedvall*, *Olsson* i Rödningsberg, *Molander*, *Englund*, *Fast*, *Lindberg*, *Wagnsson*, *Vennerström*, *Västberg*, *Ward*, *Granath*, *Hallén*, *Högström*, *Andersson* i Falkenberg och *Norling* i Lesjöfors samt vad angår motionen nr 167 jämväl av herr *Andersson* i Löbbo.

I motionerna I:162 och II:167 har hemställts, att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att det av norrlandskommittén framlagda och av regeringen ännu ej prövade krav på en expropriationslagstiftning såsom stöd för angelägenheten att i Norrland och Dalarna å bolags och enskilda spekulanter mark bilda nya jordbruk måtte omsider upptagas till behandling och föranleda en proposition till riksdagen.

I motionerna I:163 och II:168 har hemställts, att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att jordundersökningens och jordkommissionens framställningar om en expropriationslag även för mellersta och södra delarna av riket, såsom yttersta stöd för strävandet att därstädes å bolags, enskilda spekulanter och större enskilda jordägares mark bilda nya jordbruk, måtte upptagas till behandling och föranleda en proposition till riksdagen.

Beträffande de skäl, som motionärerna anført till stöd för sina berörda yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till respektive motioner.

Det i motionerna framförda spörsmålet om åvägabringande av expropriationslagstiftning såsom stöd för strävandet att bilda nya jordbruk å bolags och enskilda spekulanter samt vad angår mellersta och södra delarna av riket jämväl å större enskilda jordägares mark var under förlidet år föremål

Motioner av liknande innebörd vid 1924 års riksdag. Motionernas innebörd.

Bihang till riksdagens protokoll 1925. 9 saml. 2 avd. 21 häft. (Nr 25.) 1

för bedömande från riksdagens sida. I likalydande motioner nr 97 i första kammaren av herr Lindhagen m. fl. samt nr 178 i andra kammaren av herr Johansson i Uppmålby m. fl. yrkades nämligen då, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta i överensstämmelse med vissa i motionerna angivna allmänna synpunkter utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag om expropriation av jord för bl. a. bildande av nya jordbruk.

Över sistnämnda båda motioner avgav andra lagutskottet utlåtande, nr 39, däri utskottet hemställde, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. I utlåtandet lämnades en utförlig redogörelse för vad från och med framläggandet den 27 oktober 1904 av norrlandskommitténs betänkande förekommit beträffande frågan om expropriation för bildande av nya jordbruk.

Av nämnda utredning tillåter sig utskottet att här återgiva följande sammandrag:

Norrlandskommitténs betänkande den 27 oktober 1904.

Spörsmålet om expropriation såsom medel att skapa nya självständiga jordbruk upptogs redan av norrlandskommittén. I sitt betänkande framlade denna bland annat ett förslag till lag för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter. Förslaget avsåg att skaffa jordbrukssökande mark till upptagande av nya jordbruk, i främsta rummet genom frivilliga avtal. Om mark ej kunde erhållas på detta sätt, skulle det inträda en expropriationsrätt, som utövades av Konungen. Skyldighet att avstå jord i sådan ordning skulle åligga bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, vilken icke hade sitt bo och hemvist å den fastighet, å vilken den till avstående ifrågasatta marken vore belägen, samt uppenbarligen besuttede fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

Tre ledamöter i kommittén (herrar H. Claeson, F. Kempe och A. Lindman) reserverade sig mot varje expropriationsrätt för ifrågavarande ändamål under framhållande av att expropriationsinstitutet därigenom skulle föras utanför de gränser för denna rätt, som dittills till skydd för äganderättens helgd visligen varit bestämda för densamma.

Riksdagarna 1909—1917.

Frågan om expropriation för bildande av nya jordbruk kom några år senare motionsvis under riksdagens prövning. Under åren 1909, 1910, 1911 och 1912 framfördes nämligen medelst motioner förslag om att ytterst genom expropriation bereda bl. a. den jordlösa befolkningen jord till nya jordbruk å fastigheter, som vore av större omfattning, samt å fastigheter, tillhöriga bolag, föreningar för ekonomisk verksamhet eller enskilda spekulanter. Uti motionerna erinrades om norrlandskommitténs förslag till expropriation för bildande av nya jordbruk och angelägenheten, att detta förslags syfte lämpligen utsträcktes även till övriga delar av riket. Motionerna vunno emellertid ej riksdagens bifall.

I samband med Kungl. Maj:ts propositioner med förslag till ny allmän expropriationslagstiftning vid 1913, 1916 och 1917 års riksdagar likasom ock vid riksdagarna 1914 och 1915 väcktes ånyo motioner om expropriation för jordbruksändamål, men vunno motionerna ej riksdagens bifall.

Jordundersökningen den 30 december 1915.

I sitt den 30 december 1915 avgivna betänkande angående jordförhållandena i Värmlands län hemställde jordundersökningens majoritet (herrar Lindhagen och Å. Ingeström), att frågan om social expropriation för bl. a. jordbruk måtte upptagas till behandling samt lösas till förmån för en sådan rätts ernående i skälig omfattning under lämpliga former och för alla betryggande villkor,

samt att, för den händelse en dylik lagstiftning inskränktes till vissa delar av riket, Värmlands län måtte i varje fall inbegripas i densamma.

En ledamot av jordundersökningen (herr C. Ros) förklarade sig icke kunna biträda det sålunda avgivna förslaget.

Då jordkommissionen den 29 november 1918 tillsattes, uppdrogs bland annat *Jordkommissionen.* åt denna att verkställa utredning och avgiva förslag, huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål utöver vad för det dåvarande vore stadgat borde på lagstiftningens väg genomföras. I anledning härav avlämnade kommissionen den 11 november 1922 två alternativa, med resp. I och II betecknade förslag till lagstiftning om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk, därvid ytterst expropriation för markanskaffning skulle ifrågakomma.

Enligt förslaget I (omfattat av herr Lindhagen samt med vissa skiljaktigheter av herrar Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken) skulle varje arbetsför svensk man eller kvinna, som saknade tillräckliga medel att själv förvärva ett jordbruk, kunna erhålla statens bistånd för bildandet av nybygge under förutsättning att vederbörande genom härkomst, praktik, håg eller eljest kunde antagas vara skicklig att ägna sig åt mindre jordbruk. I främsta rummet borde nybyggesanläggning avse upptagande av större nybyggen, åsyftande att giva bärgning åt en medelstor familj. Till dylikt nybygge skulle läggas fullt tillräcklig odlad eller odlad jord och, i mån av tillgång, även erforderlig ängs- och hagmark samt tillika skogsbördig mark för bränse, husbehovsvirke och mulbete. Till mindre nybygge skulle läggas odlingsvärd odlad jord, men odlad jord endast undantagsvis, samt därjämte även ängs- och hagmark jämte husbehovsskog och bete efter omständigheterna. I de trakter av landet, där jordbruket enligt lag ansetts behöva icke blott husbehovsskog utan även stödsog, finge för större nybygge jämväl nödigt stödsogsområde utbrytas att förbliva i statens ägo och avsättas till stöd främst för större och mindre nybyggen eller ock bilda kärnan till sockenallmänningar till förmån för sådana jordbruk, som saknade tillräckligt med skog eller bete.

För främjande av lagens syfte samt förekommande av mellanhänders jordocker borde staten genom jordkommissionerna i länen söka genom frivilliga avtal förvärva enskilda egendomar, när dylika stode till buds på förmånliga villkor och synnerligen lämpade sig för bildande av nya jordbruk. Nybyggen borde anskaffas inom olika orter i länet, i den mån efterfrågan efter sådana förefunnnes eller uppenbarligen vore att inom närmaste tiden emotse från länet eller andra trakter i landet. Kunde frivillig överenskommelse ej träffas, finge jorden övertagas genom tvångsavlösning (*expropriation*).

Beträffande *skyldighet för enskild jordägare att för nybygges anläggning avstå erforderlig odlingsbar eller odlad jord* skulle gälla följande: *Odlingsbar jord* å fastighet, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant, ävensom odlingsbar jord, som ägdes av annan enskild person och tillhörde fastighet med ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mera än 75 hektar, skulle — i sistnämnda fall till högst hälften av fastighetens odlingsbara jord — avstås, såvida ej tjänliga åtgärder till jordens uppodlande vidtagits eller veterligen snart vore att förvänta. Oavsett detta skulle enskild person tillhörig odlingsbar jord jämväl avstås, då jorden i anseende till läge eller omfattning eller av annan anledning uppenbarligen ej kunde antagas inom överskådlig tid bliva av fastighetens ägare uppodlad för att brukas med gårdens gamla inägor eller ingå i någon fastighetens klyvning mellan barn eller stärbhusdelägare. Vidare skulle *odlad jord*, som enligt ortens förhållanden vore att anse såsom synnerligen vanhävdad, avstås, såvida ej tjänliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande vidtagits eller

veterligen snart vore att förvänta. Därest tillgång till annan lämplig jord ej finnes i orten samt behovet vore trängande, kunde odlad jord å fastighet, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant ävensom å därmed i det föregående likställd, enskild person tillhörig större fastighet, även om fastigheten ej vore vanhävdad, tagas i anspråk till ett omfång av 25 procent av den odlade jorden.

Åtskilliga undantag från dessa regler föreslogos dock, såsom för det fall att huvudfastighetens jordbruk eller skogsbruk skulle genom avståendet synnerligen försvagas eller synnerligt intrång ske i följd av uppkommen svårighet i skötseln av jordbruket eller skogsbruket eller att ekonomibyggnaderna därigenom kunde anses bliva för stora i förhållande till den återstående arealen.

Lösen för jord, som skulle exproprieras, skulle bestämmas efter det värde, vartill uti orten jord av ifrågavarande läge och beskaffenhet kunde anses böra skäligen uppskattas. Till ledning för bestämmandet av berörda värde, vartill skulle tjäna fastighetens taxeringsvärde, gävos i övrigt åtskilliga reglerande föreskrifter, däribland att odlingsbar mark skulle ersättas efter det värde, som borde åsättas den utan hänsyn till det särskilda värde, vartill markens brukbarhet för odling kunde uppskattas. Vidare föreskrefs, att om mark, som tillhörde bolag eller ekonomisk förening eller enskild spekulant, blivit av kronan genom avvitring eller storskifte donerad till landets uppodling och bebyggande eller av kronan givits till industriens och bergsbrukets understöd, och jorden ej numera tjänade det avsedda ändamålet eller eljest utan kronans medgivande ej innehades under villkor, som fästs vid densamma, skulle å lösensumman avdragas 25 procent.

Frågan, huruvida förutsättning för tvångsavlösning föreläge, huru mycken mark, som skulle avstås, så ock om löseskillingen skulle i händelse av tvist avgöras av en *avlösning snämnd*, bestående av lantmätare och kommunalt valda ledamöter. Över avlösning snämnds beslut i frågor, huruvida förutsättning för tvångsavlösning föreläge, och beträffande omfattningen och läget av den mark, som skulle avstås, skulle i händelse av missnöje besvär anföras hos Kungl. Maj:t. Över nämndens beslut i fråga om löseskillingens storlek finge talan ej föras.

Avlöst område skulle övergå till ny ägare fritt från in-teckningar.

Nybygge, som utbrutits, skulle bliva statens egendom samt, intill att dess uppodling och bebyggande i skäligen omfattning ägt rum, snarast möjligt av jordkommissionen i länet överlåtas å godtagen nybyggare med arrenderätt. Vid nybygges första upplåtande skulle bestämmas det värde, efter vilket lega och köpeskillning skulle utgå. Nybyggare, som innehade nybygge på arrende, skulle äga att när som helst hos jordkommissionen begära fri förfoganderätt över nybygget under förutsättning, att det skäligen uppodlats och bebyggt. Denna förfoganderätt skulle tilldelas i den form, som om överlåtelse av kronojord för jordbruksändamål vore stadgat. Nybygges överlåtelse med äganderätt skulle ej medföra rätt för ägaren att själv bruka eller till annan överlåta fastigheten för annat ändamål än idkande av jordbruk.

Slutligen innehåller förslaget bestämmelser om att den, som saknade nödiga penningmedel, skulle kunna erhålla statslån med lång amorteringstid och i möjligaste mån låg ränta för täckande av sina utgifter till markförvärv, nödiga åbyggnaders uppförande och odling av odlad jord m. m.

*Innebörden
av förslaget II.*

Även enligt förslaget II (omfattat av herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken) skulle, i den mån behovet av jord för bildande av nya jordbruk ej kunde fyllas genom förvärv medelst frivilliga avtal, jord få förvärvas genom expropriation. Skyldigheten att i sådan ordning avstå mark var emellertid enligt detta förslag betydligt mera begränsad och skulle i första hand omfatta *odlad* jord,

vara jordbruket nedlagts eller vanskötts, för så vitt den egendom, vartill jorden hörde, ägdes av bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant eller ock av annan enskild person, där egendomen innehölle odlad jord till en areal övertigande 25 hektar. Jord, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift, eller jord, med avseende å vilken ändamålsenlig åtgärd eller förberedelse vidtagits för dess iståndsättande, finge dock ej tagas i anspråk. Befunnes den huvudsakliga delen av den odlade jorden ligga i sådan vanhävd, att jordbruket därå nedlagts eller vanskötts i ovan angivna grad, kunde icke blott de vanhävdade ägorna utan även återstoden av den odlade jorden förvärfvas. I andra hand finge exproprieras *odlingsbar jord* å egendom, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant, för så vitt icke ändamålsenlig åtgärd eller förberedelse vidtagits för jordens uppodlande.

Undantagsfallen enligt detta förslag överensstämma i huvudsak med undantagen enligt alternativ I.

Beträffande förfarandet vid expropriationen har detta förslag anslutit sig till gällande bestämmelser i den allmänna expropriationslagen med den avvikelser, att talan angående expropriation skulle instämmas icke till allmän under rätt utan till ägodelningsrätt.

Lagen skulle ej äga tillämpning i fråga om fideikommiss.

Herrar *Olsson* i Kullenbergstorp och *Wohlin* hava avstyrkt, att något av förslagen lades till grund för lagstiftning i ämnet. De hava härutinnan bland annat anfört, att mycket starka betänkligheter måste resa sig mot ett ingrepp i den enskilda äganderätten för tillgodoseende av jordlösa personers krav på jord, innan man undersökt, huruvida icke dessa sistnämnda i mångt och mycket berättigade krav kunde tillgodoses genom upplåtande av jordområden å kronojord och å annan publik jord samt genom förvärfv i den fria marknaden av större, för styckning lämpade egendomar. Skulle expropriationsrätt för ifrågavarande ändamål överhuvud taget förekomma, måste den i varje fall begränsas till odlingsbar mark, tillhörig bolag eller föreningar för ekonomisk verksamhet samt s. k. skogsspekulanter, och vore spörsmålet, huruvida man för nybildningen av mindre jordbruk behöfde tillgripa en expropriationslagstiftning, huvudsakligen en »norrlandsfråga». Större svårigheter syntes emellertid icke böra i regel möta mot att förvärva bolagsområdena i fråga på frivillighetens väg och utan tillitande av en sådan expropriationslagstiftning, som vore ifrågasatt. Det kunde naturligtvis givas undantag, men i stort sett kunde reservanterna icke förstå, att de norrländska trävarubolagen skulle vara ovilliga att sälja sina odlingsbara myrmarker jänte nödiga smärre områden fastmark och husbehovsskog, för så vitt bolagen finge behålla sin högvärdiga skogsmark samt för så vitt de ifrågasatta försäljningarna icke gällde sådana smärre enklaver i skogsmarken, att försäljningarna av dessa enklaver fördärvade skogsägornas konfiguration och avsevärt försvårade förvaltningen av dessa. Enligt vad som vore känt, hade vissa norrländska bolag redan i ganska stor utsträckning till arrendatorerna återsålt dessas arrenderade inägområden, och det syntes vid sådant förhållande, som om villighet att sälja de icke utarrenderade odlingsområdena borde vara minst lika stor. Vad nu anförts om myrmark torde även gälla om hårt försumpad fastmark, som för bolagens skogsskötsel icke heller hade nämnvärd betydelse.

*Reservation
av herrar
Olsson i
Kullenbergs-
torp och
Wohlin.*

Till stöd för den i motionerna gjorda hemställan anförde motionärerna bl. a: *Motiveringen till*

De bästa och flesta odlingsmöjligheterna vore numera tillfinnandes på *enskild jord*. I fråga om sådan torde mångenstädes för närvarande genom frivilliga avtal kunna beredas tillgång till behöflig jord. *motionerna.*

Emellertid vore att räkna med att å många orter eller under vissa tider

skulle yppa sig försök att betinga oskäligen köpeskillningar eller visa sig obenägenhet att överhuvud taget upplåta någon jord för kolonisationsändamål. Detta torde särskilt vara att befara i de fall, där jorden tillhörde bolag eller andra, för vilka skogsbruket tedde sig såsom huvudsaken.

En mera effektiv kolonisation av landet kunde därför svårigen komma till stånd utan en sista utväg i form av en *expropriationslag*, som öppnade möjlighet att, där frivilliga upplåtelser utan skäl förvägrades eller där de uppställda villkoren vore oskäligen, mot ersättning förvärva jord för skapandet av nya jordbruk.

Såsom föremål för expropriation borde i främsta rummet tänkas ouppodlad mark, som lämpade sig för jordbruk. Erforderlig skogsmark borde medfölja.

I vissa trakter torde det emellertid bliva nödvändigt att taga i anspråk även odlad jord. För sådant ändamål borde kunna tillitas större jordegendomar, särskilt vanhävdade sådana. Den storleksgräns med avseende å de jordegendomar, som kunde komma i fråga, måste givetvis sättas relativt högt och torde ej böra understiga den av jordkommissionen i detta sammanhang föreslagna (fastigheter med åkerareal av mer än 75 hektar).

Lösen borde utgå efter skäligen grunder, som toge hänsyn såväl till det sociala ändamålet som till jordägarens skäligen anspråk. Vad jordkommissionen i detta avseende föreslagit borde tagas under övervägande.

En *expropriationslag* finge säkerligen sin största betydelse därutinnan, att blotta möjligheten till expropriation påskyndade och underlättade de enskilda upplåtelseerna. Givetvis måste emellertid tillses, att förfarandet, i händelse *expropriationsvägen* måste tillgripas, icke gjordes onödigt tungt och kostsamt.

Utskottets
tirande år
1924.

Till motivering av sin avstyrkande hemställan rörande yrkandena i de ifrågasatt motionerna anförde utskottet:

Att den enskilde jordägaren borde vara skyldig att mot ersättning avstå sin jord, när denna erfordrades för att tillgodose ett viktigt allmänt intresse, vore en i vår rätt redan fastslagen grundsats. Såsom redan norrlandskommittén framhållit, vore frågan, huruvida rätt till expropriation för visst ändamål borde anses förefinnas, mindre en juridisk principfråga än en avvägningsfråga mellan skilda intressen. Att den svenska jordens odlingsmöjligheter tillgodogjordes samt landets befolkning i största möjliga utsträckning bereddades tillfälle att genom upptagande av nya jordbruk vinna sin utkomst och bärgning, vore givetvis en angelägenhet av den samhälligena vikt, att, därest densamma icke kunde annorledes tillgodoses, en *expropriationsrätt* för ändamålet kunde vara påkallad.

Det torde emellertid icke böra förbises, att en sådan lagstiftning som den av motionärerna påyrkade med all sannolikhet skulle komma att i olika avseenden medföra menliga följder. Sålunda skulle bl. a. lagstiftningen tvivelsutan hos jordägarna skapa en allmän osäkerhet och olust, vilken skulle ej minst under nuvarande tryckta konjunkurer vara oläglig och som vore ägnad att verka till skada för jordbrukets framtid. En sänkning av gällande fastighetsvärden med därav följande menlig inverkan å fastighetskrediten torde ock vara att påräkna såsom en följd av den ifrågasatta lagstiftningens genomförande.

Vid bedömandet av frågan, om giltiga skäl föreläge för genomförandet av en tvångslagstiftning av den av motionärerna ifrågasatta innebörd, gällde

det emellertid att för sig klargöra, huruvida det behov, som den tillämnade lagstiftningen avsåge att tillgodose, vore av den styrka, att det kunde anses överväga de menliga följder, som ett sådant ingrepp i den enskilda äganderätten skulle komma att medföra.

Att för närvarande något verkligt behov av tvångsförfarande för beredande av nödig jord till bildande av nya jordbruk skulle föreligga, därom kände sig utskottet ej övertygat. Den av jordkommissionen verkställda enquêten hade ej ådagalagt förefintligheten därav. I flertalet av de yttranden, som avgivits över jordkommissionens förslag, hade tvärtom betonats, att för närvarande ej funnes någon större svårighet för den jordsökande allmänheten att till skäliga priser förvärva lämpliga odlingslägenheter. Erfarenheterna i detta hänseende sedan den tid, berörda yttranden avgåvos, pekade än mera bestämt i samma riktning. Härför talade ock i sin mån den skrivelse, som Sveriges skogsägareförbund under februari månad 1924 ingivit till Kungl. Maj:t med anmälan, att genom nämnda förbund utbjödes av respektive skogsbolag till försäljning i egnahems- och kolonisationssyfte vissa arealer av dels bebyggd inägojord, dels odlad men obebyggd jord och dels oodlad, men odlingsbar mark.

I detta sammanhang förtjänade ock erinras, att 1924 års riksdag beslutat avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsamt föranstaltande om utredning rörande beredandet av större möjligheter för upplåtande av ecklesiastisk jord till smärre jordbruk och egna hem och om framläggande för riksdagen av de förslag, som därav kunde föranledas.

Utskottet hölle före, att, innan man inläte sig å genomförande av tvångsbestämmelser för det i motionerna angivna syftet, det borde undersökas, huruvida icke det nämnda syftet stode att tillgodose därförutan. Mycket tydde på, att den obenägenhet för avyttrande av jord, som tidigare från många jordägares sida kommit till synes, under de senare åren bytts i en motsatt uppfattning.

I detta sammanhang förtjänade ock erinras, att, i händelse en av utskottet i annat utlåtande tillstyrkt framställning till Kungl. Maj:t om utarbetande av bestämmelser till tryggande och förbättrande av arrendatorers och med dem likställda nyttjanderättshavares ställning vunne beaktande, genom en dylik lagstiftning indirekt torde komma att föranledas ytterligare utbud av jord till avsalu.

För egen del hade ock staten i sin mån möjlighet att genom upplåtelser från kronojord av skilda slag, genom befordrande av egnahemslånerörelsen samt genom understödjande och organiserande av offentlig jordförmedling verksamt främja landets kolonisation och bereda den jordsökande allmänheten tillfälle att förvärva erforderliga brukningsområden.

Först därest det visade sig, att den förefintliga efterfrågan å jord icke utan ytterligare åtgärder från statsmakternas sida skulle kunna i erforderlig omfattning tillgodoses, torde tiden vara inne att taga under omprövning, huruvida sådana åtgärder, som i motionerna påyrkats, kunde vara av behovet påkallade.

Vid utskottets utlåtande var fogad en reservation av sju ledamöter, vilka å angivna skäl hemställde om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsamt förslag till lag om expropriation av jord för bildande av nya jordbruk.

Vid ärendets behandling i kamrarna bifölls utskottets hemställan, i första kammaren med 63 röster mot 35 och i andra kammaren med den förseglade sedelns tillhjälp.

Motiveringen
till nu före-
varande
motioner.

Till stöd för de i nu förevarande motioner gjorda hemställandena hava motionärerna anfört bl. a. följande:

Den nya tiden har mobiliserat bortglömda samhällsklasser, nämligen småbönders och småarrendatorers övertaliga barnskarors, lantarbetares och skogsarbeters med fleras krav att ihågkommas med en flik av fäderneslandet. Då måste bolagens och storgodsens mark, om än med tillbörlig hänsyn, också stå till buds jämsides med den ecklesiastiska jorden och den återstående oftast olämpligt belägna kronojorden och i all synnerhet i orter, där jord av de senare två slagen icke alls eller av sämre beskaffenhet eller för det speciella fallet ej tillräckligt nära förefinnes. Frågan är så mycket viktigare som möjligheterna för emigration bliva alltmer svävande.

Varje lämplig odlare bör tillerkännas rätt att, såvitt möjligt, erhålla ett jordbruk samt förhjälpas till att kunna av egen kraft skapa det.

Ett av de oundgängliga verktygen för skapande av nya jordbruk i den omfattning som ovan sägs, och för övrigt även i ringare omfattning, är en *expropriationslag* för att för alla erforderliga fall kunna tillhandahålla den jord, som skäligen bör stå till buds. En sådan lagstiftning har redan införts i en mängd länder, senast i Finland. Därigenom möjliggöres mobilisering av erforderlig jord vid rätta tillfället utan beroende av jordägarens gunst och godtycke samt utan hopplös avvaktan av nya regeringsinitiativ, riksdagsbeslut, lagrådsgranskning m. m. dylikt, som förspiller tillfällena. En sådan utväg i statsmakternas hand uppfordrar och till frivilliga avtal på rimliga villkor och den möjliggör kontroll på myckenheten och beskaffenheten av den jord jämte tillbehör, som bör avstås.

De norrländska skogsägarnas utbud omfattar till mindre delen oodlad jord och utgör en liten bråkdel av vad som där bör stå till buds. Det ropar därför snarare efter en expropriationslag.

Det kan vara skäl, att statsmakten börjar med att genomföra en sådan lagstiftning åtminstone för Norrland och Dalarna liksom skedde i andra jordfrågor. Norrlandskommitténs betänkande i denna del vilar ännu oavgjort.

Det finnes ock en särskild anledning att fullfölja detta initiativ. Nära till hands ligger att vid Norrlands kolonisation man nu riktar sig också mot den enskilda jordens odlingslägenheter, vilka med hänsyn till läge äro bättre lämpade för kolonisation än kronoparkerna i lappmarken och i varje fall behöva även tagas med i räkningen. Vad angår kolonisation å Norrlands bondejord, varom riksdagen år 1918 avlätit en skrivelse, ansåg jordkommissionen, att denna fortfarande borde uppmuntras genom den naturliga utvägen av hemmansklyvning mellan böndernas barn, dock med vissa i betänkandet angivna undantag, då odlingslägenheter även måste stå till buds för allmän kolonisation. Beträffande odlingslägenheterna å bolags- och enskilda spekulanter hemman borde denna stå öppen för allmän kolonisation med tillitande i främsta rummet av den naturliga kolonisationsmetoden.

Denna lagstiftnings införande i dessa landsdelar hämtar synnerligen befohgenhet dessutom av historiska förhållanden, om vilka norrlandskommittén

även erinrade. Samtliga odlingslägenheter å bolagsmark i Norrland och övre Dalarna hava nämligen i en icke avlägsen tid varit kronojord, som jämte skogen medelst de s. k. avvitrtingarna i Norrland och storskiftena i norra Dalarna skänkts till bondeklassen för utvidgning av gamla hemman och brytande av ny bygd. Det är icke för mycket, menade kommittén, att av denna stora gåva åtminstone odlingslägenheterna med någon husbehovsskog återbördas till den jordbrukande befolkningen, för vilken dessa förläningar voro avsedda.

Vid innevarande års riksdag har i likalydande motioner (nr 164 i första kammaren och nr 169 i andra kammaren), vilka motioner undertecknats av huvudsakligen samma personer, som väckt eller anslutit sig till de nu förevarande, hemställts, att riksdagen ville *dels* uttala sig för att kolonisationsfrågan inriktades på rikets kolonisation och att detta borde ske genom en allmän, av staten ledd nybyggesverksamhet, *och dels* för ändamålet för egen del besluta eller hos Konungen begära en lagstiftning i huvudsaklig anslutning till grunderna för jordkommissionens förslag till lag om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk.

Motioner vid innevarande riksdag angående kolonisationsfrågans inriktande på rikets kolonisation.

Berörda motioner I: 164 och II: 169, vilka hänvisats till lagutskott och överlämnats till andra lagutskottet, hava sedermera enligt överenskommelse mellan sistnämnda utskott och jordbruksutskottet hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott. Det sålunda sammansatta utskottet har i avgivet utlåtande nr 1 utan meningsskiljaktighet hemställt, att riksdagen i anledning av de nämnda motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida och på vad sätt kolonisation å odlingsbar jord må kunna genom statliga åtgärder åvägbringas inom landet i vidare utsträckning, än vad för närvarande är fallet, samt för riksdagen framlägga de förslag, som därav må föranledas.

I motiveringen till denna hemställan har av det sammansatta utskottet anförts följande:

Att undersöka möjligheterna för beredande av försörjning åt rikets starkt tillväxande befolkning är uppenbarligen en angelägenhet av stor samhällelig vikt. Genom den hämmade emigrationen till främmande länder i förening med industriens och stadsmannanäringarnas begränsade förmåga att giva systerstaterna åt de växande skarorna träder landets befolkningsfråga allt mera i förgrunden.

Icke minst betydelsefull torde frågan vara för landsbygdens del, varest, såsom förut framhållits, det årliga födelseöverskottet numera uppgår till mellan 30,000 och 40,000 personer. Mot bakgrunden av tidens befolkningsproblem torde därför böra övervägas, huruvida icke landsbygdens tätande skolor må kunna — där förutsättningar härför finnas — beredas tillfälle att kvarstanna inom jordbruket ävensom i vad mån den produktiva jorden må kunna ytterligare utnyttjas i syfte att skapa vidgade utkomstmöjligheter för folköverskottet, särskilt genom bildandet av nya jordbruk och erforderlig utveckling av äldre.

Inom olika trakter av riket finnas helt visst betydande arealer odlingsbar jord, som genom kolonisationsåtgärder av skilda slag kunna erövrats för kulturen och giva upphov till nya försörjningstillfällen. De av kolonisationskommittén verkställda inventeringarna bekräfta, att vidsträckt odlingsarealer äro till finnandes inom Norrland. Enligt uttalanden av lantbruksstyrelsen,

domänstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Norrbottens och i Jämtlands län samt svenska mosskulturföreningen, vilka uttalanden återgivas i Kungl. Maj:ts proposition till årets riksdag, nr 90, angående kolonisation å kronoparker i Norrland och Dalarna, skulle den i enskild ägo befintliga norrländska odlingsjorden vara med hänsyn till läge och beskaffenhet vida mera lämplig för bebyggelse än de huvudsakligen i Lapplands skogsregion belägna kronoparkernas mark. Men även inom landets mellersta och södra delar finnas odlingsmöjligheter, vilka hittills icke utnyttjats. Det synes vara av vikt att snarast få undersökt, huruvida och på vad sätt en systematisk kolonisation må kunna bedrivas även å andra trakter än de norrländska kronoskogarna.

Genom den statsunderstödda egnahemsverksamheten torde visserligen en ganska omfattande jordbruksbildning hava ägt rum, särskilt under senaste år, liksom därigenom också åstadkommits rätt avsevärda utvidgningar å äldre lägenheter i form av tilläggsodlingar och markförbättringar. Men för uppbringande av större till jordbruksnybildning lämpade jordområden liksom för utförande av erforderliga grövre, flera lägenheter gemensamt berörande kolonisationsåtgärder — såsom anläggande av vägar, vattenavledning m. m. — torde nuvarande egnahemsanordningar näppeligen vara tillräckliga. Härtill kommer, att egnahemslåneförmedlarna knappast torde kunna med nu utgående statsunderstöd påtaga sig de kostnader och den risk, som antagligen bleve förenad med dylik bygdbrytning, och ej heller lämna nybyggaren det stöd, som torde krävas för att en mindre bemedlad skall kunna mäktat genomföra det helt visst oftast vanskliga och kostsamma företaget att från obruten mark skapa ett nytt självständigt jordbruk.

Hela den föreliggande frågan torde emellertid böra göras till föremål för en skyndsam, objektiv och förutsättningslös utredning rörande möjligheterna och förutsättningarna för en vidgad inre kolonisation samt vägarna för dennas ändamålsenliga bedrivande. Enär en verksamhet av denna art inrymmer omfattande ekonomiska problem samtidigt som den givetvis är en fråga av stor social räckvidd, torde spörsmålets ekonomiska sida därvid jämväl böra vederbörligen utredas.

Det av det sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet sålunda avgivna utlåtandet har numera av riksdagens båda kamrar bifallits och skrivelse i enlighet med utlåtandets innehåll till Kungl. Maj:t avlåtits.

*Utskottets
yttrande.*

Den i nu förevarande motioner påyrkade expropriationslagstiftningen för bildande av nya jordbruk är i jämförelse med den av fjolårets motionärer för enahanda ändamål påkallade så tillvida av mindre omfattning, som den skulle medgiva expropriationsrätt allenast gentemot bolag och enskilda spekulanter samt, i fråga om södra och mellersta Sverige, större enskilda jordägare. Någon större åtskillnad torde dock praktiskt taget icke föreligga beträffande räckvidden för de båda sålunda ifrågasatta lagstiftningsåtgärderna.

Vad av utskottet i dess ovan återgivna fjolårsutlåtande anförts till stöd för att ej då tillstyrka genomförande av en expropriationslagstiftning i och för bildande av nya jordbruk synes utskottet alltjämt äga giltighet.

Såvitt utskottet kunnat inhämta synes en ökad benägenhet förefinnas att avyttra odlingsbar jord, där förhållandena det lämpligen medgiva. Föreliggande uppgifter synas ock giva stöd för att så även är fallet beträffande bolag tillhörig odlingsmark.

Härtill kommer emellertid, att, på sätt av det föregående framgår, innevarande års riksdag beslutat att medelst skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om föranstaltande av en skyndsam, objektiv och förutsättningslös utredning, huruvida och på vad sätt kolonisation å odlingsbar jord må kunna genom statliga åtgärder åvägbringas inom landet i vidare utsträckning än vad för närvarande är fallet, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, som därav må föränledas.

Utskottet håller för visst, att vid den av riksdagen sålunda påkallade utredningen erforderlig uppmärksamhet kommer att ägnas även åt frågan, i vad mån odlingsbar jord, lämpad för bildande av nya jordbruk, står att medelst frivilliga avtal förvärva, särskilt vad angår bolag tillhörig mark i Norrland och Dalarna, samt, därest hinder för dylika förvärv skulle befinnas möta, vilka åtgärder som därav må påkallas.

Enligt utskottets mening skulle ett bifall till de i nu förevarande motioner gjorda hemställandena om framläggande av förslag till expropriationslagstiftning för i motionerna angivna ändamål ej stå i överensstämmelse med det av innevarande års riksdag redan fattade beslutet om påkallande av en förutsättningslös utredning rörande möjligheterna och förutsättningarna för en vidgad kolonisation medelst statliga åtgärder å odlingsbar jord.

Med stöd av det sålunda anförda får utskottet hemställa,

A) att motionerna I: 162 och II: 167 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föränleda; och

B) att motionerna I: 163 och II: 168 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föränleda.

Stockholm den 6 maj 1925.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bror Petrén, Linder, greve Spens, Frändén*, Lindhagen, Schedin, von Stockenström* och *Akerberg**;

från andra kammaren: herrar *Öberg*, Hagman, Hage*, Magnusson* i *Skövde**, *Ödström, Svensson* i *Skönsberg, Lindgren* i *Dingelvik** och *Pettersson* i *Hällbacken*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation.

Beträffande punkt A) i utskottets hemställan

av herrar *Linder, Lindhagen, Åkerberg, Hagman, Hage, Svensson* i Skönsberg och *Pettersson* i Hällbacken, vilka hemställt,

att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t, med beaktande av norrlandskommitténs förslag i ämnet, ville till stöd för bildande av nya jordbruk (kolonisation) å bolags och enskilda spekulanter mark i Norrland och Dalarna överväga förslag till en lag om expropriation.

Till stöd för detta yrkande anförde herr Lindhagen, med vilken övriga reseranter huvudsakligen instämde, följande:

»Rikets kolonisation genom bildandet av nya jordbruk har sedan gammalt varit en trängande svensk statsangelägenhet. Särskilt har kolonisation å kronans skogsfastigheter i Norrland och övre Dalarne varit föremål för oavlåtliga bemödanden, vilka pågå ännu. Emellertid har på de senare tiderna av befolkningen, vederbörande myndigheter och jordkommissioner uppmärksamheten blivit riktad därå, att »den i enskild ägo befintliga norrländska odlingsjorden är med hänsyn till läge och beskaffenhet vida mer lämplig för bebyggelse än de huvudsakligen i Lapplands skogsregioner belägna kronoparkernas mark» (se sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1 för 1925, sid. 10). Det bör ej heller förglömmas såsom en omständighet av vikt, att skogarna med tillhörande odlingslägenheter i Norrland och övre Dalarne blivit av kronan ursprungligen donerade till bondebefolkningen »för landets uppodling och bebyggande» genom de s. k. avvitringarna (Norrland) och storskiptena (övre Dalarne).

Den enskilda norrländska jordens förenämnda större lämplighet för kolonisation föranledde 1918 års riksdag på motion av herr Hellström m. fl. att begära en utredning, huru kolonisation å bondejord i Norrland kunde kraftigare än hitintills befrämjas. Det framhölls, att denna kolonisation borde främst inriktas på att få böndernas egna söner och döttrar att bilda de nya jordbrukslägenheterna. Detta arbete kunde nämligen lättast företagas, medan de ännu voro kvar i föräldrahemmet och ifrån detta kunde få bistånd. Denna kolonisation avsåg således att påskynda s. k. hemmansklyvningar å den del av kronans donationsjord till bönderna, som fortfarande var i allmogens besittning.

Emellertid har som sagt av nämnda donationsjord en myckenhet odlingslägenheter, som också till läge och beskaffenhet äro vida mer lämpliga för bebyggelse än kronans återstående odlingslägenheter, övergått å trävarubolagen och en del enskilda spekulanter i strid mot kronans avsikter. Norrlandskommitténs majoritet (Douglas, von Feilitzen, Kinberg och Berlin, konservativa, samt Bromée i Bilsta, Kronlund, Lindhagen och Viklund, liberala) ägnade i sitt be-

Den enskilda norrländska odlingsjorden — kronodonation till jordbruket.

Kolonisation å bondejord i Norrland. Riksdagsskrivelser 1918.

Kolonisation å bolags och enskilda spekulanter jord i Norrland. Norrlandskommitténs för-

tänkande år 1904 denna sak särskild uppmärksamhet. Det erinrades att, under det den växande folkstocken snart måste finna sig i saknad av den för dess utkomst nödiga jorden, skulle på trävaruindustriens skogsdomäner stora odlingsbara marker ligga för enskilde odlare praktiskt oåtkomliga. Att för odlingen söka öppna även det återstående av den verkliga odlingsmarken, som i så rik omfattning ligger väntande på odlaren, vore en kulturuppgift av den största betydelse. Frivilliga avtal skulle först söka åstadkommas. Men kommittén hade icke tvekat att såsom en nödfallsutväg föreslå en expropriationsrätt. Genom den skulle »erhållas en helt annan kraft vid bedrivandet av underhandlingar på det frivilliga avtalets grund». Kommittén föreslog därför »åtgärder för att åt allmogen återvinna å trävaruindustriens skogar befintliga odlingslägenheter» och sammanfattade dem i ett lagförslag, som även innehöll expropriationsrätt såsom yttersta stöd för det ifrågasatta strävandet att återvinna nämnda odlingslägenheter med erforderligt tillbehör.

slag till sådan kolonisation med stöd av en expropriationslag.

De tre s. k. bolagsreservanterna inom kommittén (Claeson, Frans Kempe och Arvid Lindman) motsatte sig expropriation såsom icke berättigad i det förevarande fallet. Den skulle därigenom föras utanför de gränser för denna rätt, som ditintills till skydd för äganderättens helgd visligen varit bestämda för densamma. För tillgodoseende av det allmänna intresset, att jord blev uppodlad, kunde det icke vara oundgängligt, att en odlare skulle sättas i tillfälle att »erhålla mark just i den by eller den socken, där han är boende». Uppställdes ej sådana anspråk, torde det, menade även dessa reservanter, aldrig visa sig omöjligt att på frivillighetens väg erhålla odlingsmark.

Bolagsreservanternas i norrlandskommittén.

År 1918 avgavs av en privat kommitté (Nationalföreningens emot emigrationen norrlandskommitté) ett betänkande om kolonisation å bolagsjord i Norrland. Detta ledde ej till någon åtgärd. Sedan jordkommissionens planer börjat bliva kända och prövningen av dess förslag begynt övervägas, skyndade emellertid Sveriges skogsägareförbund till med ett erbjudande av frivilligt avstående av åtskilliga specificerade lägenheter. Till större delen utgjordes dessa av odlad jord med någon skogstilldelning men även av åtskilliga odlingslägenheter med viss skogstilldelning. Detta är i varje fall endast en obetydlighet av vad, som bör stå till buds, såsom ock den officiella inventeringen av odlingslägenheter nogsam utvisar. Det har ryktesvis försports att eventuellt flera lägenheter skulle kunna erhållas, i händelse det ansågs behövt för undgående av en expropriationslag.

Skogsägareförbundet och dess förelöpare.

Norrlandskommitténs förenämnda förslag till kolonisation med stöd av en expropriationslag har ännu icke varit föremål för regeringens bedömande. Behovet av försörjningsmöjligheter gör sig emellertid ostridigt allt mer gällande. År 1925 har riksdagen under trycket av befolkningsfrågans krav bland annat begärt utredning om kolonisation å odlingsbar jord inom landet genom statliga åtgärder i vidare utsträckning än vad för närvarande är fallet. Denna framställning, som givetvis omfattar även bolags och enskilda spekulanter jord i Norrland och Dalarna, berörde icke frågan om expropriation, vilken dock enligt norrlandskommitténs uppfattning var en hörnsten i kolonisationen, ett oundgängligt medel för dess effektivitet och ändamålsenliga utförande.

Rikets kolonisation.

*Riksdags-
skrivelsen
1925.*

*En norr-
landslag-
stiftning
i ämnet.*

Det kan, såsom i motionen framhållits, givas skäl för att även på denna punkt börja åtminstone med en norrlandslagstiftning, då odlingsmöjligheterna äro störst i de norra delarna av riket och där på samma gång gäller återvinandet av donationsjord till dess avsedda ändamål.

*Ytterligare
»förutsätt-
ningslösa
utrednin-
gar?»*

Lagutskottet har avstyrkt riksdagen att förorda någon åtgärd i förenämnda syfte. Det framhålles bland annat, att riksdagens ovannämnda skrivelse av år 1925 om vidgad kolonisation å odlingsbar jord begär en »förutsättningslös» utredning. Den utredning, som erfordras och kan åstadkommas, är emellertid verkställd av norrlandskommittén, jordundersökningen och jordkommissionen. Dessas majoriteter hava kommit till den uppfattningen, att, om man vill mena allvar med kolonisation å bolagens och spekulanternas jord, stöd erfordras av en expropriationslagstiftning. Det gäller således nu, att statsmakterna omsider taga sitt parti. En ytterligare »förutsättningslös utredning» blir endast uttryck för ett oavlåtligt bemödande att söka undfly nödvändigheten att tillägna sig någon mening samt en täckmantel, när det kommer till stycket, för privata benägenheter, som på detta sätt under oväldets mask få tillfälle att okontrollerat göra sig gällande.

Utskottet upprätthåller för övrigt icke själv denna hänvisning till ett förutsättningslöst bedömande. I början av sin motivering tar utskottet tvärtom, liksom skedde förra året, parti mot en expropriation. En sådan motivering får ej oanmärkt godtagas. Det angivna huvudskälet nu liksom förra året är det samma som bolagsreservanternas i norrlandskommittén. Endast frivilligt avstående bör ifrågakomma och utskottet hängiver sig åt lösa förhoppningar att sådan skall kunna ske i ökad omfattning. Den s. k. nya utredningen skall därför ägna uppmärksamhet åt frågan, i vad mån odlingsbar jord står att medelst frivilliga avtal förvärva, särskilt vad angår bolag tillhörig mark i Norrland och Dalarna. Därest hinder för dylika förvärv skulle befinnas möta, må övervägas åtgärder däremot. En sådan utredning kan aldrig åstadkommas och något försök därtill blir säkerligen icke heller gjort.

*En expro-
priations-
lags uppgift.*

Däremot bör det vara påfallande, att, om de statliga åtgärderna skola betyda något, behövs något maktmedel i det allmännas hand för att den erbjudna jorden skall tillhandahållas på rätt ställe, i tillräcklig omfattning och för rimligt pris. Vidare måste det allmänna ha någon utväg att kunna åtkomma den på en viss plats belägna odlingsmark, som behöves för kolonisation, om ägaren utan skälig anledning vägrar att avstå den. Även det senare kan väl i rimlighetens namn nu liksom tillförne inträffa i en omfattning, om vilken man på förhand ej kan göra sig någon föreställning. Det förhåller sig självfallet, såsom norrlandskommittén yttrade så, att genom expropriationsrätt erhålles en helt annan kraft vid bedrivandet av underhandlingar på det frivilliga avtalets grund.

*Kolonisa-
tion på den
naturliga
vägen.*

Dessa nödvändigheter äro så mycket mer påtagliga, som den kolonisation, varom här är fråga, väl måste företrädesvis och i varje fall i mycket stor utsträckning ske på den naturliga vägen i anslutning till de riktlinjer, som lågo till grund för 1918 års förberörda skrivelse om kolonisation på bondejord. Lag-

utskottet anvisar bekvämt nu som förra året den jordsökande, som merendels är bunden till händer och fötter i sin lilla vrå, att bara lyfta på vingarna samt flyga omkring i landet och falla ned på jord, som är till salu någonstädes var som helst.

För den stora massan med de två tomma händerna skapas jordbruk fortfarande endast på den naturliga vägen. Den förklarliga farhågan för de stora omkostnaderna för nybrytning av jordbruk och omöjligheten att kunna leva på dem förringas, om man väljer nämnda utväg, för vilken dock någon uppmärksamhet synes ej vara möjlig att uppbbringa. Från så gott som alla kommuner i Värmland anmäldes till jordundersökningen, att oodlad mark för nya jordbruk måste anvisas i den trakt, där nybyggarna voro bofasta och hade stöd av sina familjer och övriga relationer uti orten. Under sådan förutsättning framstår expropriationsrättens nödvändighet ännu tydligare. Detta erkännes av bolagsreservanterna i norrlandskommittén (se ovan sid. 13) men ej av 1924 och 1925 års andra lagutskott. (Se vidare motionen 162 sid. 19 o. f.)

Det borde kunna få vara obestriddigt, att bolag och spekulanter, som vilja komma med rimliga erbjudanden, icke hava något som helst att frukta av en expropriationslag, som ej begär något mer. Denna erfordras emellertid till förekommande av otillräckliga erbjudanden eller alldeles utebliven beredvillighet även för skäligen fall. Då nu skogsägareförbundet skyndar till med sina erbjudanden först vid förestående fara för en expropriationslag och på samma gång ivrigt motsätter sig en sådan lagstiftning, kan väl detta ej betyda annat än att förbundet icke är villigt att stå till buds med jord i den omfattning, som skäligen måste påkallas, om man vill göra allvar av kolonisationen samt inlagga något effektivt och betydelsefullt i densamma.

Saken är helt enkelt den, såsom ock tydligt nog framgår av utskottets skrivsätt, att det i själva verket här gäller ett upprätthållande i det längsta av äganderättens helgd, driven till sin spets såsom skedde i första kammaren under de gamla goda tiderna. Äganderätten till jorden får icke ens mot penningeersättning hävas annat än i yttersta nödfall och detta nödfall, trots dess närvaro i verkligheternas värld, förhalas av utskottet till oöverskådliga framtider i avvaktan på full juridisk bevisning, vilken utskottet mycket väl vet aldrig kommer att kunna framläggas. Vissa länsstyrelser hava uppriktigt utan utskottets omsvep tillkännagivit, att den stora jordäganderättens helgd här ej får åsidosättas och att den sålunda måste gälla mer än människorätten.

Utskottet har med andra ord i denna punkt helt ställt sig på den ståndpunkt, som intogs av bolagsreservanterna i norrlandskommittén — en intressant belysning av tidsströmningarnas metamorfoser. Då det därför nu år 1925 skall röstas i kamrarna i denna punkt, kommer striden att stå mellan å ena sidan norrlandskommitténs bolagsreservanter, representerade av andra lagutskottets konservativa och liberala majoritet, samt å andra sidan norrlandskommitténs konservativa och liberala majoritet, representerad allenast av utskottets reservanter. En närmare analys av detta stora återtag från sekelskiftets positioner, av aktiekonservatismens landvinningar och av den nuvarande situationens kulisser återfinnes i motionen 162 (sid. 3 o. f., 8 o. f. samt 34 o. f.).

Kolonisationen allenast på bolagens nåde?

Äganderätten och människorätten.

Lagutskottet med bolagsreservanterna i norrlandskommittén.

Finland. År 1922 har en expropriationslag i nu förevarande syfte antagits i Finland. I de anförda motiven till motionen (nr 162 sid. 39) omnämnes, hurusom den finska kolonisationsverksamhetens chef meddelat, att man i Finland var särdeles tillfredsställd över lagens tillkomst. Den behövdes säkerligen sällan användas, men med den kunde man i regel komma till rimliga uppgörelser i alla erforderliga fall. Den finska kolonisationens chef betonade även han, att nya lägenheter måste anvisas företrädesvis i den ort, där nybyggaren hade stöd av föräldrahem och andra förbindelser.»

Beträffande punkt B) i utskottets hemställan

av herrar *Linder, Lindhagen, Åkerberg, Hagman, Hage, Svensson* i Skönsberg och *Pettersson* i Hällbacken, vilka hemställt,

att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t, med beaktande av jordundersökningens och jordkommissionens förslag i ämnet, ville till stöd för bildande av nya jordbruk (kolonisation) å bolags, enskilda spekulanter och större enskilda jordägares mark i mellersta och södra delarna av riket överväga förslag till en lag om expropriation.

Till stöd för detta yrkande anförde herr Lindhagen, med vilken övriga reserver vanter huvudsakligen instämde, följande:

»Under denna punkt gäller det att av odlingslägenheter med tillbehör bilda nya jordbruk även i södra och mellersta delarna av riket med stöd ytterst av en expropriationslag, som kan tillrättalägga rimliga och ändamålsenliga överenskommelser.

Härom åberopas i tillämpliga delar vad ovan anförts beträffande punkt A) i utskottets hemställan. Den förnämligaste skillnaden är som sagt, att det i förenämnda landsändar ej gäller, åtminstone ej så påtagligt som i de norra, att marken veterligen blivit donerad av kronan. Den senare omständigheten har historisk betydelse och kan i förening med odlingslägenheternas större omfattning i de norra delarna av riket försvara att förevarande expropriationslagstiftning börjar åtminstone med en norrlandslagstiftning på sätt norrlandskommittén även i denna del påyrkat. De reella skälen för en kolonisation med stöd av en expropriationslag äro emellertid även i södra och mellersta delarna av riket så avgörande, att en sådan lag måste, till vinnande av ändamålsenlighet och effektivitet, vara även i berörda landsdelar av förhållandena synnerligen påkallad.»